

Türk birliđinin ortak yazýsý Orhun yazýлары olmalı

gönderen ulug_bey - 28/05/2008 17:15

Mekemtas Mirzahmetuly: Ben, ortak yazýmýz olarak atalarýmýzýn Orhun yazýларыný kullanmayý teklif ediyorum

- Mekemtab Hocam, öncelikle Türkiyeli dostlarýnýza kendinizden kýsaca bir bahseder misiniz?

- Benim yapamým zor þartlarda geçti. Ben 1930 yýlýnda Güney Kazakistan Oblýsýnýn (eyalet) Maytöbe köyünde dünyaya geldim da annemi de erken yaþta kaybettim. Babam 1933 yýlýnda (ben üç yaþýndayken) vefat etti. Ben 16 yaþýma geldiðimde annem o vefat etti. Bu dönemler benim ömrümün en zor dönemleri oldu. O dönem Kazakistan da açlýk-kýtlýk dönemi idi. O zamanlar ben Tülkibas taki okula gidip geliyordum; okul bizim köye 4 km. uzaktaydı. Annem öldükten sonra ben yetimler evine yerleþtim. Sonradan durumu iyi olan çocuklarýn okuduðu Vannovka daki (þimdiki T. Rýskulov köyü) yatýlý okula geçtim. Mektebi üstün baþ bitirdim. Ve en þaþýrtýcýsý da mektebe giderken Komünist Partinin bünyesine katýldým. O zamanlar bu, az karþýlapýlan bir durumdu. Yetimler yurdunda eðitim aldýðým için sadece Rusça öðrendim ve komünist terbiye aldým. Bu yüzden buradan mankurt olarak yani biz kendi kültürümüzü, tarihimizi bilmedik. Biz komünist ideolojiden baþkasýný kabul etmedik.

1949 yýlýnda Almatý daki Abay Pedagoji Enstitüsü ne girdim. O yýllar öðrencilik dönemimin en zor geçen yýllarýydý. Öncelikle ebulmanýn kendisi zordu. Biz ikinci sýnýfa geçtiðimizde Kazakistan da büyük bir siyasi hastalýk baþlamýþtı. Özellikle Kazak tarihini Kenesarý ihtilaline iliþkin fikir belirten aydýnlara milliyetçi diyerek karalama baþladı. O zamanlar ben Komünist Partinin toplantýларыna katýlyordum. Orada Kenesarý millet düþmaný , onun ayaklanmasý ise Monarþik tepki olarak tanýmlanýyordu. Niçin o halk düþmaný oluyor; Rusya da da çarlýk oldu, deðil mi? diye sorduðumda, onlar bunlarý sen daha anlayamazsýn diye cevap verirdi. Böylece o dönemdeki Esmagambetov, Bekmahambetov gibi tarihçiler bir gün içinde tutuklandı, neticede bize ders verecek doðru düzgün tarihçi de kalmadı. Bize dersi 4. sýnýf öðrencileri ve yüksek lisans öðrencileri vermeye baþladı. Biz, edebiyat derslerini düzenli bir þekilde alamadýk. Bütün dersler sýnýfsal açıdan tahrif edilerek veriliyordu. Ben ve benim gibi insanların dünya görüþü böylece oluþmuþtu.

Bu benim için büyük bir üzüntü kaynağıdır. Bizim devrimizdeki nesil doðru-dürüst bir bilim almamýþtır.

Enstitüyü bitirdikten sonra biz Özbekistan a çalıpmaya gönderildik. Özbekistan da o zaman bir milyondan fazla Kazak vardı, ondan fazla Kazak mektebi mevcuttu. Biz bu mekteplerde Kazak çocuklarýna ana dillerinde ders veriyorduk. Tapkent oblýsýndaki bir Kazak orta mektebinde muallim oldum. Bir yıl boyunca da burada yönetici olarak çalıptým. Üçüncü yýlýnda ilçe parti komitesinin komünist ideoloji propaganda bölümünün idarecisi olarak tayinim çıktı. Önceden Komünist Partisi ndekiler çok temiz, çalıþkan, insanlar diye düþünüyordum. Ama Raykom da bulunduðum zaman diliminde bunun bir hata olduðunu anladým. Komünist parti yöneticilerinin hepsi rüþvet alýyor, iyi insanlarý karalıyorlar, kötü niyetli kípileri iþe alýyorlardý.

O dönemdeki Kazak-Özbek orta mektep müdürlerinin hepsi yaþlı idi. Ben genel sekretere genç yöneticileri teklif ettim. O benim teklifimi kabul edemedi. Gençlerin tecrübesi yok diyerek bahane buluyordu. Ben de ona tecrübe kazanýlacak iþte, onların bilimleri var dediðimde ise o kiþi bana öfkeleni. Meðerse o müdürler ona rüþvet veriyorlarmýþ. Böylece benim ilçe parti sekreteriyle aram iliþki soðudu. Sonra onlar beni iþten çıkardı. Ben Tapkent teki Nizami Pedagoji Enstitüsü nde iþe baþladým. Ýpte bundan itibaren komünist partiye, özellikle onun iç meselesine iliþkin siyasetine tenkidi bir bakýþ açýsýyla bakmaya baþladým. Kaðýt üstünde, içtihat yayýnlarda hepsi mükemmeldi, gerçek hayatta ise tamamen baþka idi. Günden güne derin zýtlýklarý daha çok düþünmeye baþladım. Kendi kendime niçin böyle? diye soruyordum.

Tapkent teki Partinin merkez komitesine büyük bir Prof. Rektör geldi. Ben soru sordum: Önceden Lenin birinci olarak þovenizmle sonra milliyetçilikle mücadele etmemiz gerekir þeklinde bir nutku oldu. Sonra Kumuþça geldi ve bu nutku önce milliyetçilikle sonra þovenizmle mücadele etmemiz gerekir diye deðiþtirdi ve þovenizmi ikinci sýraya aldı. Bu büyük bir stratejik mesele, niçin böyle dediðimde tekrar, saða çekti, sola çekti, benim soruma tam cevap veremedi. Sonra ben ikinci sorumu sordum: O zamanki bütün Orta Asya da niçin milliyetçilerin karalanýp, kötülendiðini, vurulduðunu sordum ve o milliyetçilerin arasýnda hiç þovenistin olmadý soruma tam cevap vermesini istedim. Bu olaylardan sonra benim komünistlik ideolojiye iliþkin görüþüm deðiþmeye baþladı. Günümüzde hayatta da çok farklı milletlere karþý farklı siyasetler uygulandı.

Rus dili birinci yere koyuldu, yer-su adları Rusçalaþmaya baþladı. Eski Türk, Kazakça isimler yok olmaya baþladı. Gerçekler her zaman tahrif edildi.

- Çocuklarýnýz var mı?

- Dört oðlum ve bir kızým var. Kızým konservatuvarý bitirdi. Oðullarýmın hepsi itibarlı, helal iþlerde çalıþýyor. Bir övüncüm bu, çocuklarımı eðitimi, terbiyesi çok iyi. Hepsi kibar, edebi, saygılı bir þekilde büyüdüler. Torunlarým da var. Benim bir hatam oldu, çocuklarımı okuttum. Özbekistan da Kazakça okutmaya imkâným yoktu, ondan Rusça eðitim aldılar. Torunlarýmın hepsi ise Kazakça eðitim alýyorlar.

-Bilim âlemindeki hizmetinizden de bahsedebilir misiniz?

- Bilim dünyasına hizmetim birinci millet meselesi. Ýkincisi Abay bilimi (Abaytanu) olarak sýnýflandırabilirim. Abaytanu, çok büyük ilmi bir akým. Abay'dan doktora yaptým. En önemlisi ben Abay hakkýnda yeni araþtırmalar yaptým. Abay, önceden hep batýlý, Avrupalý gözúyle incelendi. Ben ise onun doðulu yönünü inceleyerek alana yenilikler getirdim. Millet meselesine ise katkı, Kazakistan daki genel Ruslaþtırmaya karþý çıktým. Bizim kültürümüzün kurumaya baþladýðını açıkça söyledim. Bu meseleler "Kazak nasýl Ruslaþtırıldı?" adlı bir eser yazdým. Bundan baþka, yer adları, soyadları Ruslaþtırılması karþý koydum.

görüplerim için ben tenkite uđradým. Benim en çok üzerine düptüđüm mesele bu. Kazak dili meselesi, onu geliřtirme meselesi. E kendimin son dönemlerdeki düpüncelerimi kitap olarak ykaracađým. Bu kitabın adı "Taraz-Türkistan arası".

- Mekemtas Hocam, hayatınızda çok zor dönemler olduğunu biliyoruz. Ýpsiz kaldığığınız zamanlar oldu, ondan sonra da ateizm dersleri verdiğiniz vakitler oldu. O dönemden kısaca söz edebilir misiniz?

- Tabii bahsedeyim. Ben ilk önce Çimkent Pedagoji Enstitüsü ne geldim. O zaman Kazak Edebiyatı alanında ip bulamadým. Ben felsefe bölümünün kadrosuna gönderdiler. Benden ateizm dersini vermeme istediler. Ben de kabul ettim. Sonuçta ben bir yıl içinde Ýslam, Hıristiyan, Budizm dinleri tarihini çok iyi bir şekilde öğrendim. Bunun çok faydası oldu. Böylece enstitüde kendi alanımda çalışmak mümkün olmadığı için Özbekistan a gitmeye mecbur oldum. O enstitüde Kazak bölümleri bütün sahalarıyla vardı. Ben dekan oldum. Yani enstitüde sadece bir fakülte vardı, o fakültenin dekanı ben oldum. Bir yıldan sonra rektör vekili oldum. 3 yıl çalıştıktan sonra rektör olmam istendi, ama ben olmadım. Çünkü Özbekistan defalarca söylediğim gibi yabancı bir memleket, dayanacağım bir direğim olmasa çalışmak zor. Sonra ben tekrar Almatı ya geldim. Burada kendi okuduğum Abay Enstitüsü nde okutman olarak çalıştım. 1975 yılında Kazak Milli Bilim Akademisi ne adırdıldım ve 1990 yılına kadar orada çalıştım. Akademi bulunduğum zaman diliminde ben Abay bilimi bölümünü açtım.

Bu bölümü önceden Avezov açmıştı, sonra onu milliyetçi diye karalamalarıyla birlikte kapatılmıştı. Ýpte bu Abaytanu bölümü ben görev yaptım. Burada Abay ın 150. yıl toyuna hazırlık yaptık. Toyun bütün programlarını biz yapmıştık, sonra bunlar görev

90 lı yıllarda ise Türkistan da üniversite açılacağını iptimdim, Türkistan da bütün Türkler için ortak üniversite kurulması düpü Akademide aylığım da, durumum da çok iyiydi. Ama onların hepsini bırakararak Türkistan a geldim. Üniversite açıldığından beri çalışmaktayım. Kazak Dili ve Edebiyatı bölümünde çalıştım. Rektörün (Murat Curınov) teklifi ile Yesevi bilgisi derslerini verdim. vakitler biz özel bir vatanseverlik hissiyatıyla çalıştık. Türkistan da büyük bir bilim ocağı kurmak için inancımız tamdı. Bu arada Türkistan daki yaşam çok zordu. Elektrik, su her zaman olmuyordu. Kazıbek biy sokağındaki yatakhane tek odalı küçük mekânlarda yapadı.

Böylece ben, üniversitenin bütün bölümlerinde Yesevi biliminden dersler verdim. Bütün bölümlerde, bu dersi okutmak zorunlulukta arada biz Yesevi Araştırma Merkezini açtık. Orada biz Yesevi nin hayatı, onun sufi felsefesine ilişkin araştırmalar yürüttük. Yesevi araştırmalarında dinini kabullenmemizi sağlayan en önemli etken, bu konudaki kitap yokluğuydu. Böylece biz Yesevi yle ilgili başarı açısını oluşturup ilmi araştırmaların kapsamını genilettik.

Sonradan üniversite uluslararası Kazak-Türk Üniversitesi oldu. Üniversitenin tüzüğünü Ankara da Namık Kemal Zeybek beyin başkanlığında yaptık. O zaman Türkiye yi ilk defa gördüm, tarihiyle özellikle tanığtım. Önceden Türkiye hakkındaki bilgilerim Felsefe araştırmacıların verdiği bilgilerle kıstlıydı. Onlar Türkiye Türkleri kötü, ipgalci diye niteliyorlardı. Fakat Rusların kendileri de ipgalci. Sonra Türkiye hakkında, Anadolu'daki kardeşlerimiz hakkında fikirlerim değişti. Sonra Türkistan'daki üniversitede biraz daha çalıştım. Bir üzüntüm üniversite Yesevi babamızın adına layık olarak misyonunu sürdüremedi ve ters yoldan gitti. Apınma ve ağgözlüklü. Ondan sonra ben üniversiteden gitme kararı aldım. Zeybek Bey "niye gidiyorsunuz?" diye sordu. Ben ona üniversitedeki ağgözlüklü, ıkarıcılyđı ifade ettim ve böyle bir yerde alışpamayacağımı söyledim. Sonra Taraz Üniversitesi ne gittim.

Taraz Üniversitesi nde Kazak Dili ve Edebiyatı bölümünü açtım. Yüksek lisans ve doktora açtım. Bununla birlikte mükemmel bir kütüphane açtım. Kendi kitaplarımı da oraya verdim. Genel olarak orada çok ipler yaptık.

Sonradan rektör de, Zeybek bey de beni tekrar Türkistan'a adırdılar. Fakat ben gelmek istemedim. Hatta Zeybek Bey'e "rektör değişirse gelirim" dedim. Sonra rektör değiştiğinde Türkistan'a geldim. Türkistan'a büyük bir program hazırlayıp geldim.

- Neydi o program bahseder misiniz?
- Bütün Türk halklarını birleştirecek bir kilit gerekiyor. O kilit ne? Ýpte bunlar benim programımın temelini oluşturuyor. Benim bir teklifim: Türk halkları edebiyatı tarihini araştışıp onu öğrencilere okutmak gerekir. Sebebi, bizim ilk olarak kendimizi birbirimizi tanımamız gerekiyordu. Mesela, Avrupa edebiyatını, Rus edebiyatını biliyoruz, ama kendi edebiyatımızı bilmiyoruz. Ýpte bu doldurmamız gerekiyordu. Bunun vasıtasıyla biz kendi akrabalığımızı hissedeceğiz, öğrencilerin milli puurunu uyandıracadı.

Ýkinci kilidimiz ise ne? Bütün Türk halklarının ortak bir abecesi olması gerekir. Bizler Arap, Latin, Kiril abecelerini kullandığık. Peki kirilden kurtulamıyoruz. Esas olarak abecenin dile hizmet etmesi gerekir. Pimdiki abece ise dile değil, dilimiz abeceye hizmet ediyor. Sonuçta dilimizin pek çok yerini bozmaktayız. Bundan dolayı bizim, atalarımızın yazısını tekrar kullanmamız gerekiyor. Yani Orhun-Yenisey yazısını Türk halklarının ortak yazısı olarak hazırlamamız gerekir. Sonra hiç kimse atalarının yazısını vazgeçemez.

- Hocam, bunu gerçekleştirebilmek için bugün ortam müsait mi?
- Elbette bunlar hemen pimdi olmaz, pimdiki nesil mankurt, bundan sonraki nesil olgunlaşmış mankurt, ondan sonraki nesil ise bu yazıyı kullanabilir. Çünkü onlar atalarının sorumluluğunu sezecek.

- Hocam yazı hayatına nasıl bařladıңыз?
- Ben ilk olarak piir yazdım. 10. sınıfta iken poema yazdım. Bu poema büyük piir Kocitap Bekkocin in çok hopuna gitti, basılmama izin verdi. Ben bundan başka piirlerimide yayınladığım. Fakat 1949 yılından itibaren piir yazmayı bıraktım.

- Piiri bırakma sebebiniz neydi?

- Sebebi bir büyük pair bey, Almatý da iken benim bir piirimi dinlemiş, onun içindeki Ýran ýn bahçesi gibi sözüme bađlý olarak b bekilde tenkit edip, bütün üniversitede beni maskara yaptı. O ondan itibaren piir yazmayı bıraktým. Ondan sonra ben makale, f yazmaya başladým. Tapkent te iken Ýki gemi kuyruđun, usta yatsa buyrýgým adlý fýkra yazdým.

O zaman Özbeklerle Kocalar ýn (Arap soyundan geldiđine inananlar. Ý.V.) kýz alýp-verme meselesinde iki köy arasında olan ve kavga eksik olmuyordu. Bende bu durumu anlatan bir makale yazdým. Tenkit ettim. Ýlçe reisi beni çađýrdý. Bu Özbeklerin ke problemleri, senin bununla ne alakası var dedi. Ben de makale yazmak benim hakkým diye cevap verdim. Böylece idareciyle ađız dalabýna girdim ve Tapkent e gittim.

- Hocam yazmýp olduđunuz eserler sebebiyle o dönemde soruđurma geçirdiđinizi biliyoruz. Nasýl oldu bu?
- Ben esas olarak Abay ýn eserlerinde Dođu etkisini, münasebetini arađtırdým. Bu görüplerim için soruđurma geçirdim. Abay ýn ulemalarıný nasýl okuduđunu ve onların Abay a etkisini inceledim. Sonradan Abay ýn bir piirinden doktora tezimi savundum. O dönemde bana karpý çýkanlar oldu, fakat sonradan hepsi Abay ý adil bir bekilde arađtırmaya başladý. Temel olarak Abay katkı Müslüman-Kazak. O Müslümanlýđýnýn temelini dođu ulemalarınýn eserlerinden öđrendi. Sonra da gitti batý ve Rus edebiyatýnýn başladý. Fakat bizde ise bir kiipi Abay ý inceleyecek olsa, onun Rus kültürüyle ilipkisini inceler. Onun Ýslam felsefesiyle ilgili dübüncelerini dýparýda býrakýrlar. Fakat bu anlayýp halý hazýrda deđipmeye başladý. Ben Abay ýn bütün eserlerini Kazak kültürü ekseninde, inceledim. Batý kültürünün Abay ýn eserlerindeki yerini ise ikinci sýraya koydum.

Abay ýn ikinci bir özelliđi, o hal ilmine yüksek seviyede sahip oldu. Temel olarak, hal ilminin bađlangýcý Yusuf Balasagun un Kutadgu Bilig ve Ahmet Yesevi nin Hikmetlerinde dir. Onlar bu ilim vasýtasýyla bütün Türk halklarınýn kültürünün temelini attýl ilmi , yani Kamil Ýnsan ilmi bađka halklarda yok. O bizim zenginliđimiz. Sonra biz bu ilmin temelinde Türk halklarınýn ortak Kan Ýnsan Yasasýný yaparýz. Böyle bir Kamil Ýnsan ilmi bizden bađka Çinlilerde var Konfüçyus. Biz pimdiki kendi kültürel miraslarımız bulamamaktayýz. Ýpte bu insanietçilik ilmi, Abay eserlerinde de tezahür etmektedir. Böylece biz Türk halklarınýn ortak felsefes yerleptirelim.

Ben kendi doktora tezimi de Abay ýn dođuyla ilipkisi üzerine yaptým. Elbette komünist diktatörlük çok engel çýkardý. Gene de be çalıpmamý kitap olarak çýkardým. Benim Abay ý adil bir bekilde arađtırmamda Muhtar Avezov un çok yardýmý oldu.

- Hocam, M. Avezov un Abay hakkýndaki çalıpmaları büyük ilgiye mazhar oldu. Onun Abay vasýtasýyla Kazak tarihi, kültürü, gelenekleri hakkýnda yaptýđý çalıpmalar niçin sistem tarafından herhangi bir baský ve engelle karpýlanmadý?
- Avezov, Abay ý Batý ve Rus edebiyatýný en çok inceleyen ve tercüme eden pair. Puđkin, Kirilov, Lermontov un eserlerini çeviren Avezov, Abay ý ipte bu yönleriyle arađtırdýđý için büyük bađarılarına ulaftý.

- Abay arađtırcýlýđýnýn temelini atan, deđerli âlim M. Avezov, eserlerinin de Abay ýn beslendiđi manevi kaynađın Batý kültürü etmektedir. Siz ise aksi görüptesiniz ve Abay ýn manevi kaynađýnýn Dođu olduđunu söylüyorsunuz. Bu konuyu biraz açar mýsýn?
- M. Avezov daha bađtan, Abay mirasýnýn, üç manevi damarý olduđunu ifade etti. Onlar: 1. Dođu mirasý, 2. Kazak milli mirasý, 3. Batý mirasý.

Avezov niçin Abay ý milli açýdan veya dođulu nitelikleri ekseninde inceleyemedi? Sebebi, o dönemdeki durum çok kötüydü. Komünist ideolojinin en sert, en kötü olduđu zamandı. Daha sonra 60 lý-70 li yıllardan sonra bu meseleleri arađtırmak için ortam dođu. E bütün gerçekler Avezov la birlikte gitti. Avezov, Abay ý bütün dünyaya tanıttý. O dönemde Avezov un durumunu anlamak gerekirdi. Avezov un diri kalması, ortama uyum sađlaya bilmesi, bu Kazak edebiyatýnýn, Kazak halkınýn bir bahtýdır. Avezov dan bađka Kazak edebiyatýnda kim var. Bundan bađka Avezov, 19. asýrdaki göçebe Kazak halkınýn örf-adetleri, gelenekleri, kültürünün yazýlı býrakmýptýr. Bu meseleyi Avezov dan bađka hiç kimse yazmamýptýr, hatta pimdiki bile yazýlmamýptýr. Göçebeleri görmeyen ada yazacak. Avezov ise o dönemde dođmuş ve göçebelerin örf-adetlerini gözüyle görmüş, mükemmel bir bekilde yazýya geçirmiştir. Halkınýn katýksýz yenilikçisi. O, halký için mümkün olan her peyi yapmýp, sonraki nesle býrakmýp gitmiştir.

Pimdiki Kunanbay meselesine gelecek olursak, o çözüldü. Halkın bir zamanda Abay Yolu romanýndaki Kunanbay ile gerçek hayattaki Kunanbay arasındaki çelişkiyi çözen doktora tezi yazýldý.

- Hocam Abay a Kazakların verdiđi önemi, hakkýnda yapılan yüzlerce çalıpmayı görünce bir anda bunu dübümdüm. Sistem tarafından sađlanan bu imkân ve çerçevede, Kazakların Rus asimilasyonuna karpý kendi kimliklerine sahip çýkma, deđerlerini koruma yönünde bir tepki. Buda Abay aracýlýđýyla tezahür etmiştir.

- Abay ýn ömrü trajediyle son buldu. Sebebi de buydu: Abay ölmeyen üç yıl önce bir Rus bürokratın, Kazakların nasýl Ruslaftý Hýristiyanlaftýrýlması, bunu kabul etmeyenlerin yok edilmesi gibi stratejilerin, planların yazýlý olduđu bir belge ele geçirmiştir. A bütün ömrü boyunca, Kazakların geri, karanlıđ devrinden Rus un bilimi vasýtasýyla kurtulacađý dübüncesindeydi. Ruslara güvenil Bunun gibi sömürge siyasetlerin açýkça görülmeye Abay ýn canýný aldı. Halký karanlıđtan çýkaracak yolu bulamadan, azap çekti. Böyle derin bir üzüntü neticesi hastalanmýp, sonra da vefat etmiştir. Avezov un Abay Yolu romanýndan önce Pair Ađa adlý bir romaný vardý. O romanda Rus sömürgecilere karpý Abay ýn görüplerini yazýyordu. Sonra o kitabý çýkartmadý. Sonradan Abay Yolu çýkmasýnda bir konuda hiçbir peyi yazýlmýyordu. O dönemde Kazakların Hýristiyanlaftýrmak için Kazak bozkýrýnda çalıpan misyonerlerin Onların Abay ýn, lbýray ýn dostları diye yazýyorlardý. Ben onların misyoner olduđunu ortaya çýkarýp özel bir kitapta yazdým. Bu tarihçilerin ipiydi.

- Hocam siz yer adlarına büyük bir önem veriyorsunuz.
- Bundan sonra da Kazakistan'daki yer adlarının Ruslaftýrýlması için arađtırdým. Arađtırma neticesi yer adlandırılması

birkaç dilde tahrif edildiğini buldum.

Birincisi, Eski Türkler zamanında Çinileştirilen yer adları, mesela, Tanrı Dağı Çinceye çevrilmiş ve Tayan-Pan diye adlandırılmaya başlanmıştır.

Ykincisi, A.Makedonskiy'in seferiyle deşipen yer adları. Mesela, Ýskender dađý v.b.

Üçüncüsü, Araplar, Müslümanlıđý kabul eden Türk boylarına ait yer adlarını Arapça adlandırmaya başladılar. Arapların etkisi da tamamen yok oldu. Devlet dili Arap dili oldu. Ulemaların hepsi Arapça okuyup, Arapça konuşup, Arapça yazdı.

Arap halifesi zayıflayıp, Türk tayfaları serbestlik almasıyla birlikte yer adları, tekrar Türkçeleşmeye başladı.

Dördüncüsü, Moğol istilaları neticesinde yer adları, Moğolca koyulmaya başlandı. Sonra da Kalmakça koymak revaçta oldu.

Bşincisi, Rus çarlıđý, sonra da Sovyetler döneminde yer-su adları Ruslaştırılmaya başlandı.

Ben bu meseleyle çok mücadele ettim. Bağımsızlıkla birlikte önceki yer adlarının toponomisi tekrar eski haline gelmeye başladı.

S- Yer adlarının önemi ne ki, böyle köklü değişikliklere sebep olmaktadır. Değiştirilmelerin arka planında ne var?

C- Bunun sebebi böyle. Mesela, Almatı-Vernıy, Bışkek-Frunze olarak değiştirmek, gelecek nesillerin zihninden milli yer adlarını silip atmaktır. Maksat, halkın bilincinden kendi geçmişini, tarihini çýkarıp yok etmektir. Bu siyaset. Bundan dolayı bu meseleyle ben bir önem verdim.

Siz bakın, 7. asra kadar Türkler temiz Türkçe konuştu. Orhun-Yenisey yazılarında başka dillerin sözlerini, adlandırmalarını, ki adlarını göremezsiniz. Sonra ise, Araplar, Moğollar, Rusların etkisiyle dilimiz bozulmaya başladı. Biz de şimdi mevcut adlara bakın. Ahmet, Ali, Gülmira, Svetas vb. Temiz isimler az. Bizim kendi adlarımızı Türkçe koymamız gerekir. Hiç kimseye yaltaklanıp, korkmanın gereği yok.

Yer adları ile ki adlarının Türkçe koymanın çok büyük siyasi-tarihi önemi var.

- Bu söyledimiz Çin, Arap, Moğol, Rus dillerinin bizim kültürümüze etkisi ne yönde oldu?

- Çok büyük etkisi oldu, elbette. Mesela, Türkiye'yi ele alalım. O hiç kimseye bağlı olmayan tek Türk devleti, fakat Türkiye'nin uç var. Bunlar: bir müziği, iki geleneği, üç dili. Türkiye Türkçesine Arapça, Farsça sözler çokça girmiş, dili bozulmuştur. Azerbaycanlı Türkmenler, Özbekler de Arapça, Farsça sözleri konuşulduğu tarzda diline girdi. Kazaklar ise bu sözleri söylendiği gibi değil, kendi uygun bir şekilde değiştirerek aldı. Mesela, Farsça "urıp al" sözünü "aralap" diye değiştirerek kabul etti. Hal-ı hazırda böyle sözler Farsça, ne Arapça olduğunu ayırabilirsiniz. Türkiye'de, Türk dilinin aynı eski haline gelmesine Atatürk ün hizmeti büyük.

Abece meselesine gelecek olursak, Kiril abecesinin Kazakça ya uyarlanması, Kazakları Ruslaştırmak için bir merhaledir. Yani, hangi abece olmasının dili kendine bağımlı etmez. Bundan dolayı ben, ortak yazımız olarak atalarımızın Orhun yazılarını kullanı tekliş ediyorum. Ancak o zaman dilimiz bize hizmet edecek, dilimizi tekrar diriltecektir. Bugün biz buna hazır değiliz, zaten gelecekte gerçeleşmesi gereken bir meseledir.

- Hocam, Arapça, Farsça sözlerin alınması meselesinde, bu kabul etmeler dilin zenginleşmesinin yollarından biri değil mi?

- Başka dilleri değilamıyoruz. Ancak herhangi bir terimi bizim dilimizden, yani, kardeş Türk halklarından almamız gerekir.

Başsız gözşüz Avrupa ile Araplardan alıvermemiz gerekmiyor. Mesela, "samolet" sözünü biz Türkiye Türkçesi'ndeki "Uçak" sözünü değiştirdik. İşte böyle, gerekli olan sözleri birbirimizden arayıp bulmamız gerekir. Böyle bir ilke olmalı. Uzun lafa gerek yok. Türk çok zengin bir dil.

Türkiye'deki müziğin Türk sıfatı yok

- Hocam, Türkiye'deki müzikten söz ettiniz. Onu biraz açar mısınız?

- Bu böyle. Mesela: eski Türklerin müzik aletleri kobız, sıymay (akordeon) kaval Türkiye'de yok. Türkiye'de çoğunlukla Arapların, Farslıların müzik aletleri kullanılmaktadır. Bundan dolayı Türkiye'deki müziğin Türk sıfatı yok. Geleneği de öyle. Eski Türklerin Türkiye'de Orta Asya'ya göre daha az korunmuştur. Bunlarda elbette Müslümanlığın etkisi olduğu belli. Biz 300 yıl emperyalizm altında olduk. Sürekli bizim akıllı insanlarımızı öldürdü durdu. Akıllı insanlar gittikten sonra halk başsız, koyun gibi oldu.

- Müslümanlık dediğinizde, dinin Türk halklarının kültürünün gelişiminde öneminden bahsedermisiniz?

- Çok büyük bir önemi vardır. Din, halkı içsel olarak eğitir, başka yollara götürmez. Gerçek bir kılılık olarak yetiştirir. Dünyaperes Ruslar bir dönem "Allahsızlar Derneđi" kurup idare etmişler ve aidat almışlardır. O derneğe Kazaklar da korktukları için girmişler. Yoksa girmedinde "halk düpmanı" olarak adlandırılırdın. Böylece bizi dinden uzaklaştırdılar. Özbeklerde din daha sıký bir şekilde korundu. Çünkü onlar yerlelik hayattaydılar, medreseleri vardı. Biz ise göçebe idik. Biz atalarımızın yolunu sıký bir şekilde tutul yolda hareket ettik. Sonra Ruslar geldiler ve bunu yok etmeye çalıştılar. Kendi kanunlarımızı, Rus kanunlarıyla değiştirdiler. Başlamamız kopyadır. Mesela, bunda bizim miras yasasını ele alalım. Milli özelliklerimiz yok. Önceleri Kazaklarda aile reisi ölse idare, mal oğluna kıyzına verilir. Rusya'ya katıldıktan sonra ise, biz onların kanunlarını kabullendik, aile reisi erkek öldüünde

idareyi kadýna verir olduk. Bizde babary yok, Ruslarda ise çok. Bir zengin adama ilipir, çocuk yapar, sonra akýllarýna ne gelirse onu iperler. Bu Kazaklara da geçti. Pimdi Kazaklar da bobanyveriyor. Bu açýdan bakarsak bizim anayasamýz, Ruslarýn anayasasýyla bir. Bu dođru deđil. Biz bapka, bađýmsýz bir ÷lke olduktan sonra anayasamýzý kökten deđiptirmemiz gerekirdi, o z milliyetçi bir görünüp vermek lazýmdý. Biz bunu pimdilik kabullendik. Gelecek nesiller ise buna kanmayacak, deđiptirecek.

Yönetime tarihçi, edebiyatçı koymak lazým

- SSCB döneminde eđitim sahasýnda Rusça eđitim veren okullar rađbet gördü. Ana dilinde eđitim yapan okullar pek tercih edilmedi. Kültürel deđipmede bu Rus mekteplerinin etkisi nasýl bir etkide bulunmuştur?

- Ruslar, Orta Asya da açýlmýp olan mekteplerin misyonerlik mektebi olduđunu bilirler. Müslüman okullarýna batýl dinin okullarý derlerdi. Sovyet hükümeti de bu düpüncenin dýpýna çýkamadı. Büyük þehirlerde en çok Rus-Kazak, yani karýpýk okullar yer almýyordu. "Nasýl var?" diyeceksiniz. En kötü þey bunda. Ýlk defa bu faaliyeti Sýrdarya'nýn askeri-valisi Gaufrman baþlattý. Kýzýl-orða, önceki Akmescit'te okul açmýp ve Rusça konubuyor, dýparýda ise hepsi Kazakça konubuyor.

"Yok böyle olmaz!" diyor. Niçin? Bunlarýn dýparýda da Rusça konubması gerekir. Nasýl? Rus çocuklarýný katýp okutmak lazým. Neticede Kazak çocuklarý dýparýda da Rusça konubmaya baþlýyor. Böylece, bunlarý Ruslaþtırmayýn en sađlam yolu karýpýk olduđuna karar verilmiþ ve bu mektepler açýlmaya baþlanmýþtır. Sovyet hükümeti de bu yöntemi, enternasyonalizm, dostluđu güçlendirmek adýna her yerde karýpýk okullar açmýþtır. Bunun sonucunda 3 milyon Kazak öđrenci olsa 1 milyonu karýpýk okullarda görmüştür. Böylece bu kazaklar Rus kültürünün ardýndan gittiler. Bu durum uzun vakit devam etti. Ben buna karþý oldum. Hala o karþýyým. Biz bilim aldýk, aydýn olduk, ama iç manevi dünyamýz olmadý. Biz böyle baktýđýmýzda Kazak ýz, dýptan bakýp bu K Kazaklar düpünüyorsun, içine girsen Rus'un dünyasýný görürsün. Bu iyi mi? Bizim Kazak ýn, Türk ün dünyasýný yapmamýz gerek, mücadele lazým. Rus mektebine eleptirel bir þekilde bakmak lazým. Ben bu meseleye böyle bakýyorum. Pimdi Taraz þehrinde 51 mektep var. Bunlarýn 29 u karýpýk okul. "Niçin böyle?" desen, Ruslar çok diyor. Çoksa gitsinler kendilerinkine. Biz okul vermiyoruz demiyoruz. Ýpte Rus mektebi, okusun. Kazak okulu ise bölünsün. Konubma anýnda kimin konubması fazlaysa o üstün çýkar. Bu Kazakistan'daki durumun zorluđu burada Kazaklarý tarih, adal Kazak , Pala Kazak , Taza Kazak diye üçe bölüyor. Adal Kazak tamamen Rus olmuþ, halkýndan el eteđini çekmiþ, it akýllý Kazaklar. Pala Kazak pek çok, pimdi hükümetin babýnda oturanlarýn Kazak, Rusça okumuþ, Kazak dilini onca konubasýlarý gelmiyor. Onlar milliyetçi menfaatleri düpünmezler. Onlarýn karný doysa, arabalar olsa yeter, para verseler, hepsine satýlýrlar. Taza Kazak ise, pimdi geliyor. Bunlar hükümetin babýna gelmeden bizim görüpümüzü açýlmaz. Ben "Stalin'den gelen kadro meselesini bozmak lazým" diyerek ortaya problemi koydum. Niçin? Stalin iktidarýn babýna hiçbir zaman toplumsal derneklerin temsilcilerini, edebiyatçı, tarihçi, dilcileri ulaþtırmadı. Sadece teknokratlar ve benzerlerini getirdi. Onlar Rusça okudu, halkýnýn tarihini bilmedi, onlar, satýlarak hizmet ettiler. Bunlarda ar namus yok, vataný midesidir. Bundan dolayı yönetime tarihçi, edebiyatçı koymak lazým.

- 1937-38 katliamý oldu. Bütün Türk Dünyasýnda ve özellikle Kazakistan'da binlerce bilim adamý, sanatçı, siyasetçi katledildi. Bu aydýn katliamýnýn milliyetçi kültürün geliþiminde, Sovyetlere siyasi, sosyal bađýmlýlýk ve Ruslaþtırýmada nasýl bir etkisi oldu?

- Stalin'in Çorçil'le yazýþtıđý mektuplar var. Orada Almanya'yý nasýl elimizde tutabiliriz, dediđinde, Stalin diyor ki: "Onlarýn düpünüyor insanlarýný sürekli öldürelim". Bunu Stalin kendi tecrübesinden biliyor. Hatýrlayacak olursak 1921 yýlýnda ilk defa Sovyetler Birliđi'nde düpünürler öldürüldü. 1929 yýlýnda ikinci defa, A. Baytursýnov, M. Dulatov'lar bu dönemde tutuklandýlar, 1936 yýlýnda katletti. 1949 yýlýnda kozmopolitlik kararýný çýkarmýþtır. Dođu ve Batý halkýndan makale yazanlarýn tamamýný hapse atmýp, yollamýþtır. 1951 yýlýnda "Kenesarý ayaklanması Rusya'ya karþý yapýlmýþtır" diyenleri sürgüne yolladı. 1971 yýlýnda düpünür bir kez daha topladı. Böylece bize önderlik yapan kípiller seyrelmiþ, bizim genofonýmýz büyümemiþtir. Hangi halkýn aydýnlarý gidiyor halk tez geliþir ve güçlenir. Hali hazırda Stalin'in bu metodu bütün SSCB ÷lkelerinde kullanýlýyor. Millet kaný olan, milletin tarihini bilini bilen, insaný koymamýz gerekir yönetime. Pimdi hükümetin babýna Ý. Tasmaganbetov geldi, deđipiklikler olmaya baþladı. Bakanlýklara Muhtar Kul-Muhammed, S. Berkimbayeva'lar geldi. Hepsi halkýn menfaatini öne çýkaran kípiller. Diđer bakanlar da böyle olsalar, o zaman Kazakistan þaha kalkar. Milletvekillerinin çođu þaha Kazak.

- Bir Kazak aydýn olarak, modernleþmede ve küreselleþmenin milliyetçi kültürle olan iliþkisini bize açıklamanýz mümkün mü?

- Yakýnda, þöyle bir bilgi verildi: Küçük boylardan baþlayýp, büyük halklara kadar 6000 kadar dil var. Bu 21. asýrda bunun 3000'i kaldý oldu. Eđer küreselleþme git gide güçlense 5000 dilin yok olup gitmesi mümkün. Küreselleþme, milliyetçi sanata olumsuz bir etki yaptı. Pimdi buna karþý koyamýyoruz. Din, dil mentalite vasytasýyla güçlüce tutunup, güçlü bir set oluþturmamýz gerekir. Onun ekonomiyi güvenelim, ama iç dünyamýzý saklayalım, koruyalım. Her halk kendisi tab set olmasa, onu küreselleþme yutar. 1926'da 194 halk vardı, pimdi 101 tane kaldý. Kalan 93 halk nerede?

Yutulup gitti. Bizim de yutulup gitmemiz mümkün& Bunu gerçekeþtiren Batýlýlar. Bu sürecin altýnda büyük bir siyaset vardýr. Onun güvenememe sürüyor, niçin? Fuhþ, esrarkeþlik, cinayet onlarda pek çok, bunlarýn hiçbirini düzene koyamýyorlar. Çünkü iman yok. Fakat Arap, Türk ÷lkelerinde ise hýrsýzlyk, içki, fahiþelik yok, niçin? Çünkü onlarda iman var, ruh taze& Ondand, Avrupa'nýn günümüze Belkim, 20-30 yýl sürer, pimdi onlar azalýyor. Mesela, gece TV'de söylendi. Þu anda Rusya'da 150 milyon kipi var, onlar 21. asýrda 90 milyona düþecek diyor, niçin? Bizde güçlü bir iman var, irade var. Ruslarda ise yok. Biz atalarýmýzýn yolunu güçlü tutsak, küreselleþmeye karþý durabiliriz.

Bizim, Cengiz Han imparatorluđu döneminde her þeyimiz ortak oldu, devlet dađýldýktan sonra ise her biri kendi geliþim yolunu tuttu. Pimdi bunlarý birleþtirip siyasi olarak devletleþtirip, kalýplaþtırmak mümkün deđil. Ama bizim din, dil, mentalite yönünden birlikteliđimizi sürdürmemiz lazým. Þu anda Japonya'dan baþlayarak, Baltýk, Karadenize kadar Türkler yapamaktadırlar. Bu Turan âlemidir, böyle bir yer bapka kimde var? Bu âlemi, bu yeri bizim atalarýmýz oluþturdu. Fakat dýp düþmanlarýn etkisiyle bölündük. Rusya ya eklenmekle birlikte Türklerden ayrýldýk, bizden onlara delegasyon sözünü ipitmedik bu zaman dilinde. O zaman biz

arzuladýk. "Biz nasýl birlebelim, nasýl münasebet kuralým?".

Allah düzenlemiş ve kendi kendimize birleptik, şimdi bunu anlamayan Kazaklar da, Türkler de var. Onlar düpünüyor, "Bunlar niçin birbirleriyle ilişkiye giriyorlar?" diye. Atatürk'ün böyle bir sözü var: "Yeryüzünde pek çok Türk halkı var, onlar edebi olarak bakılmayacak, yarın onlar dağöylacak, o zaman bizim onlara yardım etmeye hazır olmamız gerek". Türkiye'nin Türkistan'a gelere üniversite açması'nın temelinde Atatürk'ün bu vasiyeti var. Bunu bazı Türkler anlayamadı. Biz Ankara'da iken bir memur söyledi "Niçin biz Kazaklara önce yardım ediyoruz?". Ben de ona Atatürk'ün sözünü söyledim ve şimdi siz bize yardım edin, sonra düzeldiğimizde de biz size destek verelim dedim.

- Milli düpünce milli tavır, duruş açıısından Kazak aydınını nasýl değerlendiriyorsunuz?
- Bizde iki türlü aydın var. Biri Rus'un maneviyatıyla donanmış. İkinci de, milli ruh sahibi aydınlar. Açıkça konuşmak lazım, birbirinden rahatsız, temelden birbirlerine karşıdır. Yktidarın babında Pala Kazaklar var. Onlarda ise milli ruh yok. 31 Ekim 1991 yılında cumhurbaşkanıyla gerçekleştiren buluşmada da bunu dile getirdim. "Bin aslanı yöneten koyundan, bir koyunu yöneten aslan evladır." Savaşta askeri Batır gibi komuta etse, askerlerin hepsi batır olur, korkak adam komutanlık etse askerleri de korkak olur, hepsi kaçmaya hazırdır. Yktidarda öyle. Şimdi yönetimde güçlü idareciler değil, manevi olarak zayıf bakanlar var. Biz sadece halkını düpünen kişiye idareyi vermiyoruz. Bizim yöneticimiz gayretker olmalı&

- Sovyet Kazakistan'ıyla, bağımsız Kazakistan arasında bir karşılaştırma yapacak olursak, kültür, sanat, bilim anlayışında ne deşiklik, farklılık oldu?

- Ben kendimden örnek vereyim. Biz, yani, bizim kapak çok bahtsızız. Bizim kafamız da iç dünyamız da bağıdır. Ben kendim yazıya kadar partiyi destekledim. Sonradan geri dönüp baksam, hayattan çok geri kalmışım. Ruslar partide ne dese ona inandı. Başka dünyalardan haberimiz olmadı. Gazetelerin hepsi ak olanı yazar, bizlerde onlara inanırdık. Böyle yettik. Şimdi Kazakistan'da sosyal bilimler pek deşipmedi, onların deşipmemesinin sebebi, bizi hala eski komünistler yönetiyor. Onlar komünizm çemberinden çıkmadı. Bundan dolayı deşipimi derin almayınca, bizim temelimizde derin olmuyor. Bizim temelimizde hala Sovyet ideolojisi var. Bundan bir anda temizlenemiyoruz. Mesela, ben yazı yazarken söylemin içine Rus dilinin yapıyı giriveriyor, nasýl? Çünkü o benim babıma kazınmış, temizleyememekteyim. Biz hayatta çok gördük. Çok bildik. Ama biz daha çok Sovyet ideolojisiyle tanıydık, şimdi bundan ayrılamıyoruz. Bu durum sadece Kazakistan'da değil, diğer memleketlerde de aynı. Bunu Baltık ülkeleri bozabildi, onlar Rus egemenliğine 1940 yıllarında girdi. Biz ise 300 yıldır Rus egemenliğindeyiz. Bu yüzden bize çok büyük bir silkiniş gerekir. Rus halkı kötü değil, siyaseti kötü. Biz onların siyasetine karşıyız.

"Bizim özelliğimiz ne?" adlı makalemde, her bir halkın gelişim, oluşum modeli vardır. Ondan dil, anlayış çıkar. Çarlık bu modeli bozmak lazım dedi. Bu sebepten dolayı bütün gücünü bu modeli yok etmek için kullandı, onu biraz tahrif etti. O yüzden söylüyor her halkın, tabii bir kültürü var. Niçin eskiden Kazaklar bir düpünürdü, bir konuşurdu? Çünkü çyktıkları kalıp birdi. Bu kalıbı bozarak farklı farklı olduk. Şimdi bunu farklı bir tarzda yeniden oluşturmamız gerekir. Biz başka halkların modelini alamayız. Çünkü onların mentalitesi bize uygun gelmez. Biz, bir zamanlar atalarımızın oluşturduğu kalıbı koruyamadık, onu kökünden tekrar meydana getiremeyiz, ama temel alabiliriz. Yoksa biz birine mukallit, birine kul olmaya devam ederiz.

- Türk Dünyası'nın birliği, beraberliği için ne yapmamız gerekir? Türk Birliği'nin oluşumu için ne düpünüyorsunuz?
- Ben bu üniversiteye, ideallerimi gerçekleştirmek için geldim. Biz, Türk halklarının edebiyatını, tarihini, arştırmayı istiyoruz. Edebiyatın merkezi bu üniversite. Ben M. Curynov döneminde "Türk Halkları Edebiyat Bölümü" açtırdım. Fakat bir süre sonra kapatıldı.

Bu meseleyi tekrar N. K. Zeybek Bey'in dikkatlerine sunuyorum. Biz, ders kitabını, antolojiyi yazalım, tekrar bölümü açalım, Ortok Asya ile Kazakistan Türkleri Çin'deki Türkler, Sibiryadaki Türkler vb. Böylece onların edebiyatını öğrencilere tanıyalım. Biz Rus ve Amerikalıların edebiyatını çoktan okuduk, tanıydık. Şimdi kendimizi tanıyalım. O zaman öğrenciler düpünür, benim akrabaları benim böyle asil mirasım varmış, işte Köroğlu, işte Manas. Bu parçaları nereden çyktı, bunların hepsini ortaya koymamız lazım. Öğrenci düpünür, bizde dünyaya büyük şahsiyetler çykarmışız. Bunu devam ettirmeliyiz diye. Birbirine yaklaşıp ortak bakış geliir. Bundan dolayı "Türk Halkları Edebiyatı Bölümünü" açmalıyız. Burada temelini atarsak, Kazakistan a söyleyebiliriz bu model çykn diye&

Bunu sonra Türkiye'de kabul eder. Uyumlaştırmanın birinci yolu bu.

Biz şu anda bütün Türk Halklarının tarihini bir yola getirmeye çalışıyoruz. Nereye kadar biz ortak olduk, nereden itibaren biz böyle bunu tespit edip bir düzene sokmak ve bütün dünyaya kabul ettirmek gerekir. Ondan sonra arştırmacılar bu yoldan gitmelidir. Bu ilk çalışmada olduğu için, bazı eksiklerimizin olması normaldir. Yerde düzelecek. Biz bütün Türk halklarının ortak gelişme modeli oluşturmamız gerekir. Ondan sonra başka alanlarda da olabilir.

Benim gençlerden istediğim, geleneklerini, tarihlerini, edebiyatlarını, dillerini, örf-adetlerini, çok iyi bilsinler. Her bir kişi alınmaya değerdir. Onu, yüreğinden girip almak lazım. Bundan dolayı bizim gençlerin geçmişlerini, maneviyatlarını bilmesi gerekir. Başka babını eğivermemeli& Onlarınki yapay, geçici& Ondan hiçbir zaman lezzet almazsın. Milli müziğimiz çaldıyında rahatlırsın, ezgi zevk alırsın& Her genç kendi milli bakış açısını geliptirsin. Biz küreselleşmeyle içten mücadele etmezsek, gençlerimizi hazırlayamaz bizi yer yutar. Gençlerimiz her peye adızlarıyla yürümeli & Niçin? Ne maksatla, küreselleşme ortaya çykmiş düpünmelidir.

- Hocam, son olarak Nazarbayev Bey'in 2030 Stratejik Programı hakkındaki düpüncelerini öğrenebilir miyiz?
- Bu düpünülüş çalışmaları yapılmış bir iş. Ona ulaşmanın türlü yolları var. Bunun ilk 10 yılı bitti. Şimdi biz on yıldan 2-3 yıl daha büyüyeceğiz. Zenginliğimiz artar durur. Ama bizim öncelikli olarak manevi zenginliğimizi artırmamız gerekir. O zaman Kazakistan zenginleşir.

güçlü olur. Tamam, karnýn tok, araban var ama ruhunda boþsa, o ne? Beceriksiz bir adamdýr. Bu anda okumaya, bilime, köye önem verilmeye baþlandý. Þimdi onlarý geliþtirmek için kim bilimde güçlü olsa, dünyada da o güçlü olur. Bize tepkisiz alim gerek önceden bu alimler, utanýr, sýkýlýr dururdu, þimdi minberde onlar oturuyor, onlarýn kolunu çekip atmamýz gerekiyor.

- Hocam, bu güzel sohbetiniz için teþekkür ederim.
- Ben teþekkür ederim bu güzel sohbet için.

Ýkbal VURUCU

=====